

DOI 10.33099/2618-1614-2021-14-1-40-47
УДК 351.86+338.246(477)

В. М. Рижих,

*доктор наук з державного управління,
провідний науковий співробітник,
Центральний науково-дослідний інститут озброєння
та військової техніки Збройних Сил України,*

П. П. Богуцький,

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач Наукової лабораторії регіональної безпеки та
військового права, Державна наукова установа «Інститут
інформації, безпеки і права Національної академії правових
наук України», генерал-майор юстиції запасу*

Щодо першочергових заходів удосконалення організації державного управління оборонним сектором економіки України

У статті запропоновано та розглянуто першочергові заходи щодо вдосконалення управління оборонно-промисловим комплексом України для ефективного розвитку оборонного сектору економіки, забезпечення національної безпеки, вирішення завдань зміцнення обороноздатності держави. Зосереджено увагу на пріоритетних завданнях, які підлягають вирішенню центральним органом виконавчої влади у сфері ОПК – Міністерством з питань стратегічних галузей промисловості України, запропоновано утворення дорадчих органів у складі міністерства. Розкрито особливості впровадження нової системи організації діяльності наукових установ та виробничих підприємств оборонних галузей промисловості, підготовки та впровадження документів стратегічного планування розвитку ОПК, а також вирішення фінансових, інвестиційно-інноваційних завдань, прийняття необхідних організаційних та нормативно-правових актів.

Ключові слова: національна безпека України, оборонно-промисловий комплекс, державне управління оборонним сектором економіки держави, пріоритетні напрями розвитку та діяльності ОПК, наукові установи і виробничі підприємства оборонних галузей промисловості, нормативно-правове забезпечення діяльності оборонного сектору економіки.

© В. М. Рижих, П. П. Богуцький, 2021

У комплексі проблем сучасної національної політики, що накопичилися впродовж тривалого часу, важливе місце посідає розробка першочергових заходів з підвищення ефективності державного управління оборонним сектором економіки України, який значною мірою зруйнований за роки незалежності держави, і ця негативна тенденція, на жаль, ще не зупинена. Науковці наголошують на актуальності стабілізації та розвитку оборонно-промислового комплексу держави та пропонують заходи, які заслуговують на увагу [1].

Проведення реформ у науковій, науково-технічній, промисловій і загалом в економічній та соціальній сферах оборонного сектору економіки країни здійснюється при послабленому формуючому та регулюючому впливі держави на характер і динаміку економічних процесів, що призвело до негативних наслідків.

Стан оборонного сектору економіки України характеризується суттєвим зниженням усіх якісних та кількісних показників. Майже зруйновані електронна, радіоелектронна, суднобудівна та авіаційна промисловість, ракетно-космічна галузь, галузь спеціальної хімії та боеприпасів, утрачено більшість технологій створення та виробництва наукоємної продукції цивільного призначення і подвійного використання, у тому числі товарів для населення.

Як результат – нині більшість підприємств, конструкторських бюро, галузевих інститутів перебувають у стані занепаду, зруйновані або є банкрутами, а десятки тисяч висококваліфікованих науковців, інженерів, техніків, робітників залишилися без робочих місць.

Це суттєво позначається на майбутньому економічного розвитку держави, оскільки в оборонному секторі економіки зосереджений основний науково-технічний потенціал, а також необхідний потенціал для забезпечення національної безпеки та оборони держави.

Утворення Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України [2] (Мінстратегпром) як центрального органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, на чолі з віце-прем'єр-міністром України – Міністром з питань стратегічних галузей промисловості дає надію на створення необхідних організаційних умов щодо відродження оборонних галузей промисловості та їхній поступовий динамічний розвиток.

Водночас пропонуються заходи щодо реформування державних підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності [3], які у своїй сукупності призведуть до приватизації підприємств, що в сучасних умовах суттєво ускладнить, а по суті унеможливить успішну реалізацію державної політики у сфері оборонно-промислового комплексу (ОПК). З подібними пропозиціями погодитися складно через застосування механізмів, які віддаляють вплив держави на розвиток оборонного сектора економіки, що не сприйнято і не застосовується в державах, де вказані стратегічні для національної

безпеки та оборони питання знайшли своє успішне вирішення [4]. Будь-які рішення та дії стосовно реформування ОПК мають передбачати економічну, фінансову, організаційно-правову участь держави в цих процесах для забезпечення ефективного управління оборонним сектором економіки.

Удосконалення державного управління оборонним сектором економіки держави, до якого входять підприємства оборонних галузей промисловості, академічна, вузівська та галузева наука тощо, котрі є стратегічно важливими для забезпечення обороноздатності, безпеки та для раціонального, сталого соціально-економічного розвитку країни, передбачає системний комплекс науково обґрунтованих заходів, що умовно визначаються як певні кроки управлінської діяльності.

Перший крок

Утворення під керівництвом віце-прем'єр-міністра України – Міністра з питань стратегічних галузей промисловості постійно діючої Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу (далі – Державної комісії).

До складу Державної комісії доцільно включити керівників: Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони і розвідки (за згодою), Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів, Мінекономрозвитку, Мінфіну, Державного космічного агентства України, державного концерну «Укроборонпром» (правонаступника – у випадку реалізації заходів щодо реформування ОПК), Національної академії наук України, генеральних конструкторів України, інших провідних фахівців у сфері науки, промисловості, економіки, безпеки та оборони держави, державного управління.

На Державну комісію необхідно покласти вирішення завдань щодо підготовки пропозицій та проектів рішень з формування організаційно та функціонально збалансованої структури оборонного сектору економіки країни, забезпечення поглибленої інтеграції науки і виробництва, здійснення організації та координації діяльності органів виконавчої влади та управління у сфері формування і реалізації науково-технічної та промислової політики (включно з військово-технічною та військово-промисловою політикою), економічної (включно з воєно-економічною), безпекової та оборонної політики.

Діяльність Державної комісії має досягти мети відродження та забезпечення сталого розвитку оборонного сектору економіки країни, необхідного рівня обороноздатності і безпеки, підготовки держави до оборони. Водночас ефективний розвиток оборонного сектора економіки забезпечить формування високотехнологічної, конкурентоздатної промисловості [5], перехід усієї економіки країни від сировинного типу розвитку до інноваційного типу розвитку, що стане економічною основою для підвищення якості життя і зайнятості населення країни, зокрема шляхом створення додаткових робочих місць.

Другий крок

Формування у складі Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України Ради генеральних і головних конструкторів зі створення техніки для потреб оборони та безпеки держави, розвитку економіки і соціальної сфери (Ради генеральних і головних конструкторів).

Рада генеральних і головних конструкторів має охоплювати провідних фахівців усіх оборонних галузей промисловості, академічної, вузівської та галузевої науки. Завданням Ради генеральних і головних конструкторів необхідно визначити вироблення пропозицій з підвищення ролі науки у прискоренні науково-технічного прогресу, формування й реалізації єдиної науково-технічної та промислової політики, розвитку оборонного сектору економіки країни.

У складі Ради генеральних і головних конструкторів мають бути утворені науково-технічні секції за пріоритетними напрямками розвитку науки, техніки, технологій, що сприятиме створенню і серійному виробництву за визначеними пріоритетними напрямками конкурентоздатної наукоємної продукції військового і цивільного призначення та подвійного використання.

Як такі науково-технічні секції Ради генеральних і головних конструкторів варто розглядати науково-технічної секції:

- 1) створення і модернізації бронетанкової, автомобільної, інженерної та спеціальної техніки і розвитку підприємств бронетанкової галузі;
- 2) створення і модернізації авіаційної техніки та розвитку підприємств авіаційної промисловості;
- 3) створення і модернізації вертолітної техніки та розвитку підприємств вертолітного машинобудування;
- 4) створення і модернізації кораблів, катерів та суден і розвитку підприємств суднобудівної промисловості;
- 5) створення і модернізації сімейства авіаційних двигунів та силових установок для потреб оборони, економіки і населення країни та розвитку підприємств авіадвигунобудування;
- 6) створення і модернізації сімейства дизельних двигунів та силових установок для потреб оборони, економіки і населення країни та розвитку підприємств двигунобудування;
- 7) створення та модернізації ракетно-артилерійського озброєння і розвитку ракетно-артилерійської галузі;
- 8) створення керованих засобів ураження, вибухових речовин та боеприпасів і розвитку підприємств спеціальної хімії та боеприпасної галузі;
- 9) створення і модернізації ракетно-космічної техніки і систем управління нею та розвитку підприємств ракетно-космічної галузі;
- 10) створення і модернізації спеціальних систем управління озброєнням, військовою та спеціальною технікою для всіх видів, родів військ і розвитку підприємств радіоелектронної промисловості;

11) створення і модернізації систем зв'язку спеціального призначення та розвитку підприємств електронного приладобудування і засобів зв'язку;

12) наукових досліджень та прикладних розробок, які базуються на сучасних досягненнях академічної та вузівської науки, і спрямовані на розв'язання проблем підвищення обороноздатності та безпеки держави, економічного і соціального розвитку країни, якості життя населення;

13) створення засобів виробництва та відродження і розвитку підприємств станкобудування;

14) розробки сучасних технологій, створення нової конкурентоздатної техніки та обладнання для задоволення потреб паливно-енергетичного комплексу;

15) підвищення енергоефективності виробництва та енергозбереження;

16) створення та модернізації засобів обладнання, техніки і систем для захисту національного інформаційного простору, обробки, зберігання, передавання та захисту інформації;

17) створення техніки, обладнання для задоволення потреб легкої та харчової промисловості;

18) створення засобів, техніки та обладнання для задоволення потреб медицини;

19) створення агротехніки та обладнання для сільськогосподарства в порядку імпортозаміщення;

20) створення техніки, обладнання для задоволення потреб залізничного транспорту;

21) створення та організації виробництва нових матеріалів і речовин;

22) створення та організації виробництва в оборонно-промисловому комплексі техніки, обладнання та інших товарів для населення;

23) створення та організації виробництва техніки, обладнання і засобів для екологічної безпеки;

24) гармонізації систем стандартизації, контролю якості й сертифікації продукції з аналогічними системами закордонних виробників та споживачів продукції, з перегляду системи стандартів щодо розроблення та виробництва продукції військового і цивільного призначення та подвійного використання;

25) з питань науково-технічного співробітництва з іноземними державами;

26) з питань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підприємств, установ та організацій оборонного сектору економіки країни.

Прийняття управлінських рішень має ґрунтуватися на тому, що в Україні наразі ще є науковий, науково-технічний, промисловий і кадровий потенціал, зокрема в пріоритетних напрямках, визначених у назвах вказаних науково-технічних секцій. Фахівці за цими пріоритетними напрямками мають визнаний у світі авторитет і певні розробки з низки наукових, технічних, технологічних напрямів, які використовуються вкрай незадовільно.

Практично повна відсутність державного управління економічними процесами в країні призвела до кризової ситуації в промисловості, в соціальній та науково-

технічній сферах, що зумовило реальне зменшення обсягів виробництва, падіння життєвого рівня населення, втрату низки базових і критично важливих технологій, життєзабезпечувальних галузей промисловості [6, с. 10].

Створеному Мінстратегпрому дістався у спадок комплекс глибоких проблем практично в усіх сферах оборонного сектору економіки країни, розв'язання яких потребує прийняття системних рішень, насамперед стосовно організації, міжвідомчої координації та управління, науково-технічного і технологічного розвитку, чому має сприяти Державна комісія, Рада генеральних і головних конструкторів через діяльність відповідних науково-технічних секцій, утворених у складі Міністерства.

Третій крок

Створення та впровадження принципово нової системи організації діяльності наукових установ та виробничих підприємств оборонних галузей промисловості.

Така система організації повинна забезпечити поглиблену інтеграцію науки і виробництва та охоплює:

- створення за галузевим принципом на базі державних наукових і виробничих комплексів потужних вертикально і горизонтально інтегрованих державних науково-виробничих об'єднань (концернів, корпорацій, консорціумів, асоціацій), підпорядкованих Міністерству з питань стратегічних галузей промисловості;

- визначення в рамках інтегрованих науково-виробничих об'єднань пріоритетних напрямів їх розвитку, консолідації та оптимізації, перепрофілювання, проведення реорганізації наукових установ та промислових підприємств, які входять до складу об'єднань з метою досягнення поставленої мети;

- забезпечення в рамках інтегрованих науково-виробничих об'єднань упровадження стратегічного менеджменту і комплексного довгострокового програмно-цільового планування наукового, науково-технічного й технологічного розвитку і виробничої діяльності, проведення раціональної диверсифікації;

- створення і впровадження організаційно-правових та економічних механізмів ефективної взаємодії науково-виробничих об'єднань, наукових установ і виробничих комплексів різних форм власності, їх державно-приватного партнерства;

- упровадження механізмів взаємодії науково-виробничих об'єднань з територіальними науковими організаціями, вищими навчальними закладами, професійно-технічними училищами, промисловими комплексами і фінансовими установами, створення на базі науково-виробничих об'єднань потужних територіальних кластерів для розроблення й упровадження у виробництво високих технологій, комерціалізації науково-технічних розробок, виконання програм розвитку регіонів та програм реструктуризації підприємств.

Актуальність удосконалення системи управління підприємствами оборонних галузей промисловості з метою

подолання розриву відносин між наукою та виробництвом для розширення номенклатури та обсягів серійного випуску нових видів конкурентоздатної наукоємної продукції військового й цивільного призначення і подвійного використання, підвищення ефективності використання та максимального завантаження і розвитку основних виробничих фондів є очевидною.

Роздробленість науково-технічних організацій і виробничих комплексів, їх відокремлення один від одного, що існує упродовж тривалого часу, призводить до розриву технологічних циклів, фактичної руйнації заводської та галузевої науки, банкрутства і занепаду більшості промислових підприємств, різкого скорочення науково-дослідних, дослідно-конструкторських, дослідно-технологічних і проектних робіт, використання виробничих потужностей не за призначенням, різкого зменшення науково-виробничого потенціалу оборонного сектору економіки країни.

Отже, створення інтегрованих науково-виробничих об'єднань є життєво необхідним. Питання лише в тому, якими будуть такі об'єднання, яким буде їхній склад, яким має бути статус промислових підприємств і наукових установ, що ввійдуть в об'єднання, а також статус та організаційно-правова форма самих об'єднань, їхні майнові відносини, строки їх створення. Вказані питання підлягають вирішенню Урядом на основі аналізу та відповідних обґрунтованих висновків Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу Мінстратегпрому.

Четвертий крок

Розроблення, затвердження рішеннями Уряду документів стратегічного планування розвитку оборонного сектору економіки, забезпечення їх виконання.

Удосконалення державного управління оборонним сектором економіки передбачає прийняття в короткі строки таких документів стратегічного планування, які є по суті програмними документами:

- Стратегії розвитку оборонного сектору економіки України на період до 2030 р. з визначенням стратегічних галузей промисловості, цілей, пріоритетних напрямів та завдань їх розвитку, виконавців, строків виконання і механізми її реалізації;

- Державної програми соціально-економічного розвитку стратегічних галузей промисловості України на період до 2025 р., яка має бути спрямована на досягнення цілей та завдань, що впливають зі Стратегії розвитку оборонного сектору економіки. На наш погляд, однією із цілей має бути збільшення обсягів виробництва в оборонному секторі економіки порівняно з 2013 р. не менш як удвічі, досягнення середньоевропейських показників виробництва продукції на одного працюючого, підвищення коефіцієнту змінності до 1,5;

- Державної комплексної цільової програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2025 р. (термін дії чинної Державної програми спливає у 2021 р.) [7], державних цільових програм

розвитку стратегічних галузей промисловості на період до 2025 р. із чітким визначенням у якісних і кількісних показниках цілей, пріоритетних напрямів, завдань, заходів (проектів) їхнього розвитку, конкретних виконавців (підприємств, наукових організацій, установ), строків виконання, включно з етапами виконання, очікуваних результатів у науково-технічній, технологічній, виробничій, економічній, соціальній, екологічній та інших сферах.

Необхідно зауважити – практика, яка склалася в Україні впродовж тривалого часу, свідчить, що затвержені Урядом програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу мають декларативний характер, у них відсутні будь-які відомості про підприємства, наукові установи та організації, які мають забезпечувати їхню реалізацію, конкретні кількісні показники як у завданнях, так і в очікуваних результатах. Саме тому програмні рішення щодо реформування ОПК на сьогодні не виконані, стан виконання визначених заходів є незадовільним.

Водночас варто акцентувати на тому, що участь держави у здійсненні структурної перебудови, модернізації та перепрофілювання промислового виробництва підприємств оборонного сектору економіки країни, у створенні та впровадженні нових технологій для зниження залежності України від критичного імпорту продукції (товарів, робіт, послуг) військового і цивільного призначення та подвійного використання сприятиме розробленню, освоєнню та серійному випуску нових вітчизняних видів продукції для задоволення потреб оборони, економіки й населення країни. У вирішенні цих важливих завдань участь держави полягає не в державній підтримці розвитку ОПК, що декларується [8] і що є недостатнім для досягнення мети, а в безпосередній управлінській діяльності на підставі чітко визначених організаційних та правових орієнтирів з наданням необхідних матеріальних та фінансових ресурсів.

Однак необхідно усвідомити, що без випуску продукції цивільного призначення на підприємствах оборонного сектору економіки неможливо забезпечити ефективне використання його науково-технічного і виробничого потенціалу та сталий розвиток, оскільки внутрішній і зовнішній ринки продукції військового призначення є нестабільними і в багатьох випадках мало прогнозовані, а це призвело і призводить до втрати висококваліфікованих кадрів, цілих наукових напрямів, до занепаду окремих організацій і виробничих комплексів.

Оборонний сектор економіки потребує серйозної диверсифікації, реорганізації, структурної перебудови й технічного переозброєння, доведення питомої ваги продукції цивільного призначення, як засвідчує практика і на чому наголошувалося, до 60–70% від загального обсягу виробництва в цьому секторі.

Водночас, ураховуючи, що в Україні вкрай необхідним є забезпечення балансу імпорту-експорту продукції, повної зайнятості працездатного населення країни

шляхом створення додаткових робочих місць, такий підхід до розв'язання зазначеної проблеми є життєво важливим для держави.

Указаний підхід спрямований на забезпечення захисту національних інтересів, здійснення сталого та ефективного розвитку оборонного сектору економіки і дає змогу сконцентрувати ресурси на розв'язанні критично важливих проблем, збільшити частку вітчизняних розробок у пріоритетних напрямках розвитку на основі поєднання інноваційної та промислової політики, проведення структурно-технологічних перетворень, раціонального використання науково-технічного і кадрового потенціалу, максимального завантаження за призначенням науково-виробничої бази стратегічних галузей промисловості.

Розробка документів стратегічного планування розвитку оборонного сектору економіки має ґрунтуватися на основних положеннях політики національної безпеки, соціально-економічної, воєнно-економічної, промислової та науково-технічної політики.

У контексті першочергових заходів з організації державного управління оборонним сектором економіки як важливі положення, котрі визначають принципи державного управління в цій сфері, необхідно розглядати:

- проведення єдиної наукової, науково-технічної, технологічної, виробничої, інвестиційної, фінансово-економічної, зовнішньоекономічної, цінової, податкової, кредитної, маркетингової та рекламної політики;
- збереження, захист, розвиток базових і критичних технологій, максимальне завантаження, ефективно використання й розвиток наукової та промислової складових оборонного сектору економіки країни;
- забезпечення досягнення науковими установами і промисловими комплексами оборонного сектору економіки показників, визначених документами стратегічного планування;
- упровадження механізмів стратегічного менеджменту та програмно-цілового управління пріоритетами науково-технічного, промислового, економічного й соціального розвитку оборонного сектору економіки країни;
- концентрацію фінансових та інших ресурсів для реалізації найважливіших проектів у пріоритетних напрямках розвитку оборонного сектору економіки країни;
- поглиблене імпортозаміщення, яке передбачає зменшення залежності України від критичного імпорту продукції (товарів, технологій, робіт, послуг) військового та цивільного призначення і подвійного використання шляхом заміщення продукцією власного виробництва;
- збереження базового підходу до імпорту продукції, яку вітчизняна промисловість не може виробляти в середньостроковій та довгостроковій перспективі, оскільки відсутні конкурентоспроможні виробництва, а їх створення високовитратне, а головне – економічно неефективне;
- забезпечення конкурентоспроможності інноваційного та інвестиційного розвитку, що передбачає попереднє оцінювання проектів створення і виробництва продук-

ції за ціною та якістю, наповнення внутрішнього ринку, а також експортного потенціалу;

- забезпечення поглибленої інтеграції науки, освіти і виробництва, за якої проекти науково-технічного й технологічного розвитку розглядаються як єдиний інноваційний процес «наука – техніка – технології – виробництво – споживання (реалізація) – технічне обслуговування» [9, с. 12–13] і зорієнтовані на серійний випуск кінцевих видів продукції;
- забезпечення подальшого розвитку пріоритетних видів сучасного озброєння, військової та спеціальної техніки, боєприпасів, критично важливої продукції цивільного призначення та подвійного використання для задоволення потреб оборони, безпеки, економіки держави і населення країни та поставки на експорт;
- забезпечення відтворення мобілізаційних запасів, розвиток та утримання виробничих потужностей мобілізаційного призначення;
- державну підтримку і державний протекціонізм розвитку нових технологій, створення та виробництво продукції військового і цивільного призначення та подвійного використання, застосування заходів стимулювання діяльності в науковій, освітянській, науково-технічній, промисловій діяльності для досягнення показників та індикаторів, визначених документами стратегічного планування розвитку оборонного сектору економіки країни;
- нормативно-правове та інформаційно-аналітичне забезпечення реалізації цілей, пріоритетів, завдань, заходів і проектів, визначених документами стратегічного планування розвитку оборонного сектору економіки країни;
- забезпечення правового та соціального захисту працівників оборонного сектору економіки країни;
- забезпечення створення і функціонування за галузевим принципом вертикально та горизонтально інтегрованих науково-виробничих об'єднань для формування організаційно й функціонально збалансованої структури оборонного сектору економіки країни, впровадження максимально можливих замкнутих технологічних циклів створення та виробництва кінцевих видів продукції військового, цивільного призначення і подвійного використання, впровадження нових технологій, розширення номенклатури та обсягів випуску конкурентоздатної продукції;
- проведення науково-технічної, економічної, екологічної та інших видів експертиз проектів, включених до державних цільових програм розвитку стратегічних галузей промисловості до затвердження Урядом цих програм (в Україні склалася практика, коли відбір виконавців робіт, включених до цільових програм, здійснюється після затвердження Урядом цих програм, що унеможливає об'єктивне оцінювання вартості проекту та очікуваних результатів від його реалізації);
- визначення на державному рівні довгострокових наукових і матеріально-технічних потреб Збройних Сил

України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів, економіки і соціальної сфери країни, а також визначення номенклатури, обсягів продукції військового та цивільного призначення і подвійного використання для забезпечення національної безпеки.

Указані положення кореспондуються з висловленими концептуальними ідеями і пропозиціями щодо інвестиційно-інноваційного розвитку ОПК України [10], однак конкретизують і розширюють можливості державного впливу на стан і перспективи розвитку оборонного сектору економіки за рахунок ефективного управління.

П'ятий крок

Забезпечення фінансового оздоровлення державних науково-виробничих об'єднань оборонного сектору економіки країни та їх сталого функціонування і розвитку

Фінансове оздоровлення наукових установ та промислових підприємств оборонного сектору економіки країни здійснюється в процесі їх входження в потужні вертикально чи горизонтально інтегровані за галузевим принципом державні науково-виробничі об'єднання (концерни, консорціуми, корпорації, асоціації) та становить комплекс узгоджених фінансово-економічних заходів і механізмів адресної державної підтримки стратегічних галузей промисловості. Як такі заходи й механізми розглядаються:

- погашення простроченої заборгованості до бюджетів усіх рівнів та до спеціальних державних фондів, заборгованості з виплати заробітної платні, що необхідно здійснити під час створення державних науково-виробничих об'єднань та впровадження механізмів стратегічного менеджменту і програмно-цільового управління пріоритетами науково-технічного, промислового, економічного й соціального розвитку оборонного сектору економіки країни (в іншому випадку заборгованість накопичуватиметься, що внеможливить ефективне функціонування й розвиток);

- упровадження фінансово-економічних механізмів стимулювання імпортозаміщення та інноваційної діяльності, які передбачають створення і серійне виробництво нових видів конкурентоздатної продукції, розроблення, освоєння та впровадження сучасних технологій, оновлення й розвиток науково-виробничої бази, структурні зрушення, залучення інвестицій, запозичень в обсягах, достатніх для поповнення обігових коштів, зменшення критичного імпорту продукції військового й цивільного призначення та подвійного використання [8];

- упровадження на державному рівні механізмів та комплексу заходів із захисту і стимулювання вітчизняних наукових розробок та виробництва, розвитку внутрішнього ринку, базових і критичних технологій, основних виробничих фондів, удосконалення регулювання у сфері трансферу технологій, державно-приватного партнерства;

- створення Державного фонду розвитку стратегічних галузей промисловості України [8];

- удосконалення з урахуванням положень Закону України «Про оборонні закупівлі» [11] механізмів ціноутворення і закупівлі продукції військового та цивільного призначення і подвійного використання, що створюється та виробляється для потреб оборони, які мають передбачати забезпечення рентабельності підприємств та установ і організацій не менше ніж 25%, заробітної платні працівників у структурі собівартості продукції не менше ніж 30%, а також мають урахувувати потреби розроблення, освоєння та впровадження новітніх технологій, технологічного переоснащення науково-виробничої бази, компенсацію відсотків за залученими для цього кредитами;

- затвердження на законодавчому рівні відсоткового співвідношення витрат державного бюджету на оборону: 60% – на утримання Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань і на інвестиційні витрати; 25% – на підготовку виробництва, закупівлю озброєння, військової та спеціальної техніки, боєприпасів; 15% – на проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт, розроблення, освоєння та впровадження нових технологій;

- внесення змін до Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» в частині надання Міністерству з питань стратегічних галузей промисловості України повноважень здійснювати управління військовим майном, яке визнано в установленому порядку надлишковим чи непридатним для подальшого використання у Збройних Силах України.

Шостий крок

Створення системи організаційно-правового забезпечення розвитку оборонного сектору економіки України

Для реалізації цього заходу, не претендуючи на повне охоплення проблем, які потребують першочергового розв'язання, на нашу думку, необхідно розробити, прийняти у визначеному порядку і впровадити низку нормативно-правових актів, зокрема:

- Закон України «Про заходи щодо забезпечення розвитку стратегічно важливих для національної безпеки і оборони держави підприємств оборонних галузей промисловості»;

- про утворення Ради генеральних та головних конструкторів зі створення техніки для потреб безпеки та оборони держави, соціально-економічного розвитку країни й науково-технічних секцій (відділів) у її складі за пріоритетними напрямками розвитку науки, техніки і технологій, а також про підвищення ролі генеральних і головних конструкторів у формуванні та реалізації державної науково-технічної та промислової політики, уніфікації техніки й технологій;

- про утворення Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу;

- про вдосконалення системи організації діяльності наукових установ та виробничих підприємств оборонно-промислового комплексу, поглиблення інтеграції науки і виробництва;

- про розроблення і затвердження документів стратегічного планування розвитку оборонного сектору економіки України, про що зазначалося вище;
- про визначення довгострокових пріоритетних напрямів науково-технічного та технологічного розвитку підприємств стратегічних галузей промисловості України, номенклатури та обсягів виробництва продукції військового і цивільного призначення та подвійного використання (у якісних та кількісних показниках на період до 2030 р. з розподілом за роками);
- про заходи щодо збереження та розвитку базових і критичних технологій;
- про створення Державного фонду розвитку базових та критичних технологій і підтримки інновацій у стратегічних галузях промисловості;
- про вдосконалення системи і механізмів безперервної підготовки висококваліфікованих робітничих, технічних, інженерних та управлінських кадрів для задоволення потреб оборонного сектору економіки України;
- про підвищення рівня наукового обґрунтування та якісної підготовки документів стратегічного планування науково-технічного, економічного та соціального розвитку стратегічних галузей промисловості України;
- про вдосконалення планування науково-технічного процесу, перегляд складу програм розвитку науки, техніки і технологій на всіх рівнях державного управління;
- про підвищення ролі й відповідальності Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України у виробленні та впровадженні в життя єдиної державної наукової, науково-технічної, промислової, економічної та соціальної політики, в тому числі військово-технічної, військово-промислової та воєнно-економічної політики, у формуванні та реалізації державного замовлення з розвитку науки, техніки, технологій і виробництва, державних цільових програм розвитку стратегічних галузей промисловості;
- про заходи стимулювання імпортозаміщення та інноваційної діяльності, спрямовані на забезпечення структурних зрушень, розроблення, освоєння і впровадження сучасних технологій, створення та освоєння серійного виробництва конкурентоздатної продукції, оновлення, технічне переозброєння і розвиток наукової та виробничої бази;
- про механізми державного протекціонізму та державної підтримки вітчизняних розробників і виробників продукції (робіт, послуг) шляхом удосконалення системи державного замовлення на продукцію, яка має загальнодержавне значення (озброєння і військову техніку, паливно-енергетичне обладнання, медична техніка та обладнання, транспорт тощо) та прямої її закупівлі в підприємств оборонного сектору економіки країни [8];
- про заходи з удосконалення механізмів державно-приватного партнерства наукових установ і промислових підприємств, залучення приватного капіталу та інвестицій в оборонний сектор економіки;

- про вдосконалення механізму державного регулювання у сфері трансферу технологій;
- про заходи зі стимулювання створення і впровадження нової техніки, розроблення, освоєння та впровадження нових технологій, винаходів і раціоналізаторських пропозицій, установлення та визначення порядку виплати працівникам у зв'язку із цим винагороди;
- про заходи щодо захисту вітчизняного розробника і виробника продукції та розвитку внутрішнього ринку;
- про механізми пільгового кредитування підприємств оборонного сектору економіки країни, які виконують державне замовлення, забезпечують створення й виробництво імпортозаміщуючої та інноваційної продукції, реалізують зовнішньоекономічні контракти;
- про впровадження механізмів стимулювання підприємств шляхом використання цільового рефінансування Національним банком України заходів з енергозбереження та енергозабезпечення, імпортозаміщення, експорту готової продукції національного виробника, виконання державного замовлення;
- про внесення змін до чинного законодавства щодо переходу до формування і затвердження основних показників державного замовлення, в тому числі державного оборонного замовлення, на п'ятирічний період;
- про впровадження заходів зі здійснення інвентаризації номенклатури та обсягів мобілізаційних запасів та виробничих потужностей мобілізаційного призначення, розроблення відповідного комплексу заходів.

Важливим для системи організаційно-правового забезпечення оборонного сектору економіки, а отже, і для вдосконалення державного управління в цій сфері, є розробка та прийняття комплексного законодавчого акта, який має здійснювати правове регулювання відносин у сфері оборонно-промислового комплексу України [9, с. 15–16], що стане правовою основою змін до інших законодавчих актів, які стосуються діяльності оборонного сектору економіки держави.

Висновки

1. Удосконалення державного управління оборонним сектором економіки держави, який є стратегічно важливим для забезпечення обороноздатності, безпеки та для раціонального, сталого соціально-економічного розвитку країни, передбачає системний комплекс науково обґрунтованих заходів.

2. Як першочергові заходи з удосконалення державного управління оборонним сектором економіки держави необхідно розглядати:

1) утворення під керівництвом віце-прем'єр-міністра України – Міністра з питань стратегічних галузей промисловості постійно діючої Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу;

2) формування у складі Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України Ради генеральних і головних конструкторів зі створення техніки для

потреб оборони та безпеки держави, розвитку економіки й соціальної сфери, а також забезпечення утворення та діяльності науково-технічних секцій за напрямами оборонних галузей промисловості, необхідних для ефективного управління ОПК, відродження інших галузей промисловості;

3) створення та впровадження принципово нової системи організації діяльності наукових установ та виробничих підприємств оборонних галузей промисловості на основі глибокої інтеграції науки та виробництва;

4) розроблення, затвердження документів стратегічного планування розвитку оборонного сектору економіки, забезпечення їх виконання;

5) фінансове оздоровлення наукових установ та промислових підприємств оборонного сектору економіки країни;

6) системне організаційно-правове забезпечення розвитку оборонного сектору економіки України, прийняття і впровадження законодавчих та інших нормативно-правових актів.

3. Упровадження в практику зазначених заходів дасть змогу вдосконалити управління науковими установами та промисловими підприємствами оборонного сектору економіки України, створити умови для вироблення й реалізації єдиної науково-технічної, промислової політики, матиме наслідком прогнозоване відродження і комплексний розвиток стратегічних галузей промисловості як основи задоволення попиту і потреб оборони, економіки й суспільства, забезпечення національної безпеки, захисту національних інтересів.

Перелік літератури

1. Горбулін В. П. ОПК України: кроки до стабілізації діяльності та розвитку в умовах гібридної війни / В. П. Горбулін, В. С. Шеховцов, А. І. Шевцов // Стратегічна панорама. – 2016. – № 2. – С. 54–62.

2. Деякі питання Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України № 819 від 7 вересня 2020 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2020-%D0%BF#Text>.

3. Проект Закону про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69418.

4. Сальнікова О. Ф. Тенденції розвитку оборонно-промислового комплексу провідних країн світу / О. Ф. Сальнікова, Г. П. Ситник // Аспекти публічного управління. – 2014. – № 9–10 (11–12). – С. 56–65.

5. Бегма В. М. Реформування та розвиток підприємств оборонної галузі в контексті посилення економічного потенціалу України / В. М. Бегма, В. М. Шемаєв, П. О. Толок // Причорноморські економічні студії. – 2017. – Вип. 23. – С. 32–36.

6. Рижих В. М. Правові та організаційні засади формування державної політики у сфері оборонно-промислового комплексу України / В. М. Рижих, П. П. Богущкий // Наука і оборона. – 2020. – № 3. – С. 8–14.

7. Про затвердження Державної цільової програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2021 року : постанова Кабінету Міністрів України № 366-6 від 24 травня 2017 року.

8. Державна підтримка підприємств ОПК. Що потрібно робити [Електронний ресурс] // Український мілітарний портал. – Режим доступу : <https://mil.in.ua/uk/derzhavna-pidtrymka-pidpryyemstv-opk-shho-potribno-robyty/>.

9. Рижих В. М. Організаційно-правові засади реалізації державної політики у сфері оборонно-промислового комплексу / В. М. Рижих, П. П. Богущкий // Наука і оборона. – 2020. – № 4. – С. 12–19.

10. Бегма В. М. Концептуальні засади стратегій інвестиційно-інноваційного розвитку оборонно-промислових комплексів держав. Досвід для України : аналіт. доп. / В. М. Бегма, О. О. Свергунов. – Київ : НІСД, 2019. – 64 с.

11. Про оборонні закупівлі [Електронний ресурс] : Закон України № 808-IX від 17 липня 2020 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text>.